

és gyűjtésükhöz. *Horn* igyekezett minden tudakozódón segíteni s így aztán a tankönyvek mellett van már egy egész pædagogiai könyvtára az intézetnek s ebben együtt vannak az egyes tárgyak módszeréről, a nevelésről és történetéről, az iskolai reformról, a törvényhozásról és iskolai igazgatásról szóló művek; tartanak újságokat és más időszaki kiadványokat. Igyekszik *Horn* egybegyűjteni a középiskolára vonatkozó rendeleteket és törvényeket. Még egyáltalában nem kielégítő az apparatus, jóllehet mintegy 10,000 mű van benne! Maga *Horn* már látja, hogy alig győzheti egy ember a munkát, pedig a helyszűke miatt még szó sincs a szemléltető eszközökről, jóllehet nagy hasznot tenne például egy minta-gyűjtemény. Érzi azt is, hogy nem maradhat meg sokáig az intézmény a középiskolára szorítva. — Rövid és igen szerény a *Horn* ismertetése, de nyilván látjuk belőle, hogy intézeteknek is, egyeseknek is rendkívül nagy hasznot tesz ez az intézet. Sok naiv kérdéssel is fordulnak hozzá, de hát az elkerülhetetlen. — Minden különös nehézség nélkül lehetne nálunk is teremteni hasonlóan szerény kezdettel ilyen intézményt. A tanító és tanárképzés, a neveléstörténet s benne kivált az oktatástörténet rendkívüli hasznát látná a tankönyv-gyűjteménynek, nem is szólva arról, hogy a *Hornéhoz* hasonló módon látva el az ügyet, mily nagy segítségére válnék az intézmény a neveléssel foglalkozóknak, szülőknak, sőt a közoktatás teljes képét mutatván be, sok gondolatot adhatna azoknak is, akiknek az irányítás, pótlás, javítás a kötelességek. i. s.

IRODALOM.

Losontzi István életrajza. Irta *dr. Kiss Áron.* (Népnevelők könyvtára, 27. füzet, VII. évf. 3. szám) Budapest, 1905. Wodianer F. és Fiai részvénytársaság kiadása. 62 l. Ára ?

A Magyar Pædagogiai Társaság kebelében mozgalom van megindulóban, melynek célja a magyar tanítás- és nevelésügy fejlődése folyamán keletkezett különböző törvényeket, szabályzatokat, szervező rendeleteket, tanterveket s ehhez hasonló egyéb munkálatokat, esetleg nevezetes és nagyhatású régi tankönyveket, szóval a magyar tanügy történetének irott vagy nyomtatott kútfőit megfelelő történeti bevezetésekkel és jegyzetekkel közzétenni vagy újra kiadni. A Társaság valóban elérkezettnek érzi az időt, hogy művelődésünk történetének e nagyfontosságú okmányai végre hozzáférhetőkké tétessenek a tudományos kutatás számára, nehogy más művelt nemzet, első sorban a németek Monumenta Pædagogica címen régen megindult effajta tudományos vállalatai nagy előrehaladottságának láttára a magyar tudo-

mányosság ez ága szégyenkezni legyen kénytelen saját hanyagsága s elmaradottsága fölött.

Kiss Áron még 1883-ban *A magyar népiskolai tanítás története* címen megjelent becses anyaggyűjtő s alapvető munkájában nagy vonásokban áttekint az óriási tudományos terület egy jó részén, melynek kiaknázása, a Monumenta Hungariæ Pædagogica feladata leendő. Ha Kiss Áron e két kötetes munkáját forgatjuk, hamarosan beilátjuk, hogy a Mon. Hung. Pæd. elé tűzött feladat nem illuzórius, van bizony e téren elég fontos és okos tennivaló. A magyar tanügynek nagy multja van; a nemzeti élet egyéb nyilvánulásaival együtt ez is sok viszoniagságon ment keresztül s sok tanulságos törekvés, kísérlet, kudarc és siker váltogatja egymást a magyar iskola történetében.

Azok között az érdekes monumentumok között, melyekkel a magyar tanításügy története dicsekedhetik, van egy régi, majdnem másfél százados tankönyvünk, a híres *Hármas kis tükör*, mely első megjelenése (1771) után még 85 évig tartotta fenn magát (példátlan életkor egy tankönyvré nézve a mai iskolában!) s 1854-ig forgott a népiskolai tanulók kezén. Arany János 1863-ban még emlegeti «Naiy eposzunk» c. értekezésében Losontzit és a *Hármas kis tükört*, sőt a hanyatló történeti érzék felköltését is e könyvnek tulajdonítja. Más íróink is, — olyanok, kik jól ismerték a XIX. század első felének magyar életét, mint Vas Gereben, Jókai Mór — fölemlítik e könyvet és hatását, de ma, holott majdnem egy századig forrása volt a magyar nép művelődésének, ma már teljesen feledésbe ment, legfellebb szépirodalmi motivummá, az elmaradottságot, ócskaságot jelző szimbolummá, szólásmóddá lett. Történeti értéke sincs kéllőleg tisztázva s evvel a munkájával együtt a többi, még vallásos énekei sem biztosítottak Losontzinak ismertebb nevet a magyar irodalom történetében.*

Kiss Áron előbb említett munkája értékeli először kissé behatóbban a *Hármas kis tükört*; gondot visel jelentőségének kiemelésére, de persze, mint a munka természetéből következik, (amolyan «Grundriss» az) rövidesen. Iparkodik a *Hármas kis tükör* nagy hatásának titkát megfejteni. Egyrészt az épen akkor ébredező nemzeti szellemben találja a könyv hatásának okát, másrészt abban, hogy Losontzi igyekezett benne a gyermeki felfogáshoz alkalmazkodni s a népiskola reális tárgyait bizonyos koncentrációval, röviden, áttekinthetően adta a gyermekek kezébe.

* Ujabban Beöthy Zsoltnak két kiadást ért műve, *A magyar irodalom kis tükre* és egy franciából fordított kis munka, melynek magyar címe *A művészet kis tükre* mutatnak vissza Losontzi művének nagy hírére. s használják föl címökben a *Hármas kis tükör* nagy népszerűségét.

Abban a munkájában azonban Kiss Áron természetesen nem foglalkozott Losontzi személyével, életével. Nem is foglalkozhatott volna, mert vajmi kevés volt az, ami Losontziról magáról, élete körülményeiről, tanulói s tanítói pályájáról, egyéb irodalmi munkásságáról ismeretes volt. Hármaskis tükrenek nagy elterjedtsége mellett az ő személyes hire-neve mostohája volt saját korának és az utána következő századnak is. Kortársai alig, hogy megemlítik őt. Bod Péter, a református írókat különben buzgón és lelkiismeretesen fölkereső Bod Péter csak egy-két szót mond róla. Kortársai közül még legrokonszenvesebben s legbővebben Horányi Elek beszél a jeles tanítóról és tankönyvíróról, hiszen személyesen is ismerte őt. De halála után Wallaszky Pál (1785) és Pápay Sámuel (1808) irodalom- s művelődéstörténeti munkáikban már csak épen a nevet említik meg a XVIII. századbeli szónokokról, költőkről s nyelvészekről adott lajstrom során s egy árva betűvel sem szólnak többet róla. Leginkább azon kell azonban csodálkoznunk, hogy a szorgalmas Toldy Ferencnek, ki elég éles szemű volt minden valamirevaló nemzeti irodalmi termék értékének s írója jelentőségének fölismerésében, teljesen elkerülte a figyelmét Losontzi alakja, még a nevet sem említi, holott a magyar iskola egyéb, sokkal kisebb jelentőségű egyéniségeit s termékeit észrevette. Még bálványozott mesterének, Kazinczy Ferencnek kis geográfiája sem hívta föl Toldynak figyelmét annak minden valószínűség szerinti forrására, a Hármaskis tükörré.

Ezt a százados mulasztást, melyet a magyar művelődéstörténet Losontzi István emléke iránt elkövetett, hozza helyre az előttünk fekvő derék tanulmány, mely fáradtságos kutatással és nagy utánjárással összegyűjt mindent, amit ma, több mint másfél század múlva, Losontzira vonatkozó adatot és ismeretet még meg lehetett menteni. Kiss Áron könyve azonban nemcsak tudományosságunk egy mulasztását pótolja; szerzőnk, mint egykor maga is nagykorösi professzor, tehát Losontzi István késői utóda ugyanazon a tanári széken, egyúttal az elfeledett tanár és író emlékének is mintegy elégtételt szerez.

Szerzőnk szorgalmas kutatásai széles körre terjednek ki, miről utalásai, idézetei bőven tanuskodnak. Debrecenből, Kőrösről, Pápáról, Ceglédre, Hódmezővásárhelyről s még sok másunnan, hazánk határain túl Halléből és Utrechtből szerzett levéltári adatokból, anyakönyvekből, levelezésekből, stb. építi föl hőse életének s munkásságának képét. Bizonyító okmányainak egy részét, olyanokat, melyek némileg művelődéstörténeti és irodalomtörténeti érdekűek is, könyvének Függelékében közli; sokszor azonban kénytelen egyik vagy másik irányban tett kutatásainak negatív eredményéről is panaszkodni. Bár a nagy utánjárással és széles apparátussal valóban nincs arányban az

eredmény, melyre Losontzi életének s munkáinak ismeretében eljut szerzőnk, azért végre is csekélynek még sem mondható. A szerző előadásának mértékletességénél, stilusa tömörségénél, túlságosan szűkszavú takarékoságánál fogva kevesebbnek látszik, mint a mennyi valóban.

Elbeszéli Losontzi István születését, iskoláztatását Nagykörsön és Debrecenben, a ceglédi rektoriát, utrechti tanulmányait, a nagykörsői professzorságot, Losontzi családi életét, utolsó napjait s halálát; közbeszövéen a magyar iskola akkori állapotának rajzát, Losontzi irodalmi munkásságát részletesen ismerteti, úgy hogy nemcsak Losontzinak, hanem a Hármas kis tükörnek s e kis tüköri módszernek is egész életrajzát adja. Irodalomtörténeti szempontból is tanulságos és becses a könyv negyedik fejezete, melyben az *Éneklésben tanító mester* és az élete végén «konzolatió»-ul írott *Halotti énekek* alapján a magyar költői irodalomban való helyét is kijelöli Losontzinak.

Losontzi műveit általában roppant népszerűeknek ismerjük meg abból a könyvészetből, melyet szerzőnk nemcsak a Hármas kis tükör rengeteg kiadásaira nézve, hanem Losontzi többi munkájára nézve is lehetőleg teljesen összeállít. Különösen érdekes a Hármas kis tükörnek rendszeresen összeállított életrajza bibliographiai formában, mely XIII csoportba osztályozható 72 kiadását ismerteti e könyvnek. Ez összeállítás statisztikai adatainak törvényszerűségéből egyúttal valószínűvé lesz szerzőnk konjekturája, hogy ez ismeretes kiadásokon kívül körülbelül ugyanannyi az eddig még ismeretlen kiadás.

Szerzőnk tömörre fogott munkájának minden lapja bizonyítja, hogy kegyelet, érdeklődés és szakismeret hozták létre. Kiss Aron hálás munkát végzett, mikor egyik legérdekesebb régi pädagogiai irodalmi termékünk, a legelterjedtebb magyar tankönyv szerzőjének s munkásságának állított emléket s hozzá úgy, hogy a Magyar Tanítók Otthonának tulajdonát képező Népmvelők Könyvtárában, könnyen hozzáférhető helyen adván ki könyvét, a magyar tanítóvilág elé állította oda példának a fáradhatatlan, mintaszerű lelkes tanítónak életét. S hogy természetes olvasóközönsége, a magyar tanítóvilág újra meg is szeresse a magyar iskola e régi hősét, arra is törekedett szerzőnk, hogy — ha tudományos utánjárással szerzett adatait mind fölhasználja is — ne legyen a könyv száraz adathalmaz, s — ha tömören és szűkszavúan beszél is — ne legyen unalmas; azért népszerű, kellemesen elbeszélő előadási módot alkalmazott benne.

Itt említjük meg mellesleg, hogy egy kissé több a sajtóhiba a könyvben, mint a mennyihez a mai könyvekben szokva vagyunk.

Általában úgy látjuk, hogy Kiss Áron szóban levő könyve jelen előkészíti a talajt arra, hogy a Magyar Pädagogiai Társaság által

kezdeményezendő Mon. Hung. Pæd.-ban a tervben levő régi tankönyv-kiadások közt Losontzi Hármas kis tükre, mint a legnevezetesebb régi magyar tankönyvek egyike, megfelelő tudományos apparátussal kiadható legyen.

Gyulai Ágost.

*

Über die Zahlvorstellungen und den grundlegenden Rechenunterricht im Anschluss an alte und neue didaktische Experimente von W. A. Lay. («Die Experimentelle Pädagogik.» Herausgegeben von Lay u. Meumann. I. Bd. H. $\frac{3}{4}$.)

A számtan módszertanáról szóló elméletek teli vannak ellenmondásokkal és túlterhelik a tanulót, mert az alapszámok lélektani keletkezése és annak ismeretelméleti föltételei nem eléggé tisztázottak. A legtöbb matematikus azon a nézeten van, hogy a számok csak a számolás művelete által alakulnak ki és ezért számsor-készülékeket használnak az elemi tanításban. Lay szerint e módszer hibás, mert az egytől-tízig terjedő alapszámok fogalmának kialakítása helyett csupán mintegy 200 számítmélet gépies betanulására kényszerít. Valamely tárgy létét konstatáló ítélet szerinte a szám lényege. E létítmélet az egység; a világosan elkülöníthető tárgyakra vonatkozó létítméletek synthesise a számfogalom. Csak akkor alakulnak ki világos és határozott számfogalmak, ha könnyen synthetisálható szemléleti alapot nyújtunk a kezdő tanulóknak. Ezen cél szolgálatában állnak Laynak az alapszámokat érzékítő négyzetes számképei (fekete alapon nyugvó fehér körsíkok), amelyek számlálás nélkül az alapszámok *simultan* felfogását, tehát a szemlélet synthesisét teszik lehetővé. E számképek által mozgási és tapintó érzetek segélyével kialakulnak a gyermekben a létítméletek, azaz számok, 3 világosan elkülönített tárgyat képes a gyermek megezámlálás nélkül, egyszerre felfogni és az ily sorokból alakított négyzetek számképeinek szétrakásával feladatok megoldására is képesíthetjük a tanulót.

Lay nagyszámú kísérletet végzett oly gyermekeken, akik még azelőtt semmiféle számtani oktatásban nem részesültek. E kísérleteket részben a föltételek módosításával Schneider (Die Zahl im grundlegenden Unterricht. Berlin. 1900), dr. Walsemann (Pestalozzis Rechenmethode. Hamburg 1903), Dr. Franz von Schéele, az upsalai egyetem pædag. tanára és mások kísérletileg átvizegálták. Ha szó is fér az ismeretelméleti kiindulóponthoz, maguk a kísérletek egybevágó eredménye szerint egész a 15-szörösig emelkedő erő és idő megtakarítást eredményez, ha az első számtantanításnak alapjául nem *successiv* sorokat, hanem *simultan* számképeket veszünk. Lay szerint az elemi